

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

1836.	Мухтар А.З.	Тұрақты логистиканың болашағы: жасыл технологиялар мен инновациялар	7802
1837.	Өміржан Д.С.	Международный транспортный коридор «Север-Юг»: перспективы и вызовы	7807
1838.	Пулатов М.М., Пулатова М.Ж.	Способы усиления пропускной и провозной способности железнодорожного участка Ангрэн – Пап	7812
1839.	Смагулова А.Е.	Преимущества и вызовы применения технологии Блокчейн в логистике	7815
1840.	Серикова Д.Б.	Көлік-логистика саласындағы цифрлық экожүйелерді қалыптастыру және дамыту. (Қазақстандық логистикалық кәсіпорындар мысалында)	7820
1841.	Солод А.И.	Повышение безопасности движения на основе применения кольцевых пересечений	7826
1842.	Темирханұлы Т.	Повышение качества транспортного обслуживания пассажиров	7829
1843.	Тохиров О.З., Рустамжонов Б.Э.	Определение количества приемо-отправочных путей железнодорожной грузовой станции «К» в условиях увеличения объемов перевозок	7833
1844.	Шаймардан Д.Т.	Қойма логистикасындағы заманауи ақпараттық технологиялар	7836
1845.	Шүрекен Д.А., Алтаев Н.С.	Цифрлық трансформация жағдайында логистикалық процестерді оңтайландыру	7839

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ 13 ОБРАЗОВАНИЕ

ПОДСЕКЦИЯ 13.1 ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ НА ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКАХ

1846.	Abdushukurova Zh. F., Aripbek S. B.	Is multilingualism making us more emotionally intelligent? A cognitive science perspective	7844
1847.	Akhan A., Berdibay D.	Six levels of thinking: applying bloom's taxonomy in education	7846
1848.	Akim A.	Digital tools in language learning:	7848

		advancing lexical-grammatical skills of secondary school students	
1849.	Ermekova R., Amzina K., Adambay Sh.	Methods of using icts in teaching english language in kazakhstan	7852
1850.	Baltabai S.K.	Top online platforms for improving listening skills in foreign language teaching	7856
1851.	Imangaliyeva M.	Analyzing the impact of open educational resources on academic achievement	7862
1852.	Kaldybay M.	Self - study in learning foreign language	7866
1853.	Konakbayeva A.B.	From conventional to multimodal reading: new approaches in teaching english	7869
1854.	Ryskulbek A. Kh., Kaliyeva A. A.	Modern innovations in teaching foreign languages	7873
1855.	Shander D.	The english language acquisition: Why are you still unable to speak it?	7878
1856.	Tangatar A.	The role of graphic organisers in teaching writing skills	7882
1857.	Yerbulatova Zh. M.	Modern innovations in teaching foreign languages	7886
1858.	Zhangabek A. O.	Digital storytelling in efl: enhancing writing and reading skills	7889
1859.	Абай Е. С.	Ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын пікірталас әдісі туралы	7896
1860.	Акимбекова К.Ж.	Феномен фальшивой дружбы в рассказе оскара уайльда «преданный друг»	7898
1861.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	7903

1862.	Дүйсенғали Б. Ж., Ақылбаева Ж. Қ.	«Shadowing» (көлеңкелі қайталау) әдісінің білім беру құралы ретінде оқушылардың тыңдау және сөйлеу дағдыларын дамытуға әсері	7907
1863.	Жаңабай Д. А.	Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін көркем әдебиетті пайдалану	7910
1864.	Кайратова А. К.	Современные технологии в обучении иностранным языкам: инновации и перспективы	7912
1865.	Кульжин Қ. Н.	Повышение мотивации и учебной активности обучающихся через нейросетевые технологии в веб-приложениях	7915
1866.	Ма мырова Ф. Н.	Инновационные технологии в реализации когнитивно-лингвокультурологического подхода к обучению иностранным языкам в вузе	7919
1867.	Нәрібек Б. С.	Мектептегі ағылшын тілін оқыту үдерісіне мобильді құрылғыларды кіріктіру	7924

ПОДСЕКЦИЯ 13.2 КОНСОЛИДАЦИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В ГЛОБАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

1868.	Amirbekov M. M., Makhambetova Zh. T.	The problem of bullying among adolescents in the republic of kazakhstan	7926
1869.	Bektaу N.S.	Review on the effectiveness of digital teaching tools in the school education process	7929
1870.	Kaliyeva A. A., Ryskulbek A. Kh.	Enhancing students' motivation and engagement through inquiry-based learning	7931
1871.	Tazhibay A. M.	Influence of professional guidance for the effective career choice	7937
1872.	Аубакирова С. Т.	Тілдік білім – құндылық бағдар қалыптастырудың маңызды құралы	7942
1873.	Амангелди Д.	Балалардың даму қабілеттіліктеріне деген кеңістікті қалыптастырудағы	7947

		шахмат ойынының маңызы	
1874.	Әшір А. С.	Аз қамтылған отбасындағы балаларды мектеп ортасына әлеуметтендіру	7950
1875.	Әшір А. Т.	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларын психологиялық қолдау	7953
1876.	Байтуған Г.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда цифрлық технологияларды пайдалану	7956
1877.	Гайсин А. И.	Сущность понятия «эмоциональное неблагополучие студентов»	7959
1878.	Горбунова К. В.	О психологической природе ценностных представлений как регуляторов поведения личности	7962
1879.	Дарбаева Г. Қ.	Цифрлық дәуірде педагог-психологтардағы кәсіби Стресс мәселелері	7966
1880.	Даулетқызы А.	Режиссерлік ойын арқылы баланың байланыстырып сөйлеуін дамыту	7969
1881.	Джаппарова Л.А.	Университет жағдайында шетел студенттерін әлеуметтік-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру	7973
1882.	Дихан А. Б.	Жаңа форматтағы педагогиканың даму үрдісі мен мәселелері	7976
1883.	Ерқасым Н. Т.	Аз қамтылған отбасы балаларын әлеуметтік бейімдеудің педагогикалық шарттары	7980
1884.	Ермекова С. А.	Метанавық целеполагания: возможности развития через систему профессиональной ориентации	7984
1885.	Жапекова М. Н.	Жасөспірім оқушылардың әлеуметтік ортадағы қарым-қатынасына эмоционалды интеллекттің ықпалы	7988
1886.	Жумабай Ә. К.	Жеткіншектердің бос уақытын ұйымдастыру мәселелері	7993
1887.	Жумабекова Ф.	Синдром самозванца среди зуммеров: влияние цифровых технологий и социально-культурных факторов	7998
1888.	Задаев О. Т.	Болашақ әлеуметтік педагогтердің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру: теориялық және	8001

		практикалық аспектілер	
1889.	Исмаил Н.	Балалар үйіндегі жеткіншектерді еңбекке баулуды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жүйесі	8003
1890.	Кабдуалиева А. Ж.	Корпоративная культура как инструмент повышения эффективности деятельности образовательной организации	8006
1891.	Кошенова М. М.	Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың заманауи көрінісі	8011
1892.	Кудайбергенова А. Т.	Жасөспірімдердің оқу мотивациясын қалыптастыру мүмкіндіктері	8015
1893.	Кулдашева Н.У.	Студенттердің психологиялық денсаулығын зерттеу ерекшеліктері	8017
1894.	Кулдашева Н.У. Ырымбаева Н. А.	Болашақ педагогтардың цифрлық мәдениетін дамыту жолдары	8020
1895.	Кульмагамбетова Г. С.	Процесс ознакомления с предметным миром как инструмент развития словарного запаса у детей младшего дошкольного возраста	8023
1896.	Куршева А. В.	К проблеме влияния родительского стиля воспитания на развитие самооценки у детей	8028
1897.	Кусаинова Т. К.	Библиотерапия арқылы жеткіншектердің құндылық қатынастарын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері	8032
1898.	Қабдулуахит М. Б.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдарымын бағалау	8035
1899.	Лукашкина А. Т.	О некоторых психологических проблемах детской одаренности	8039
1900.	Моминова Г. М.	Творческий потенциал школьников как фактор успешной академической социализации	8043
1901.	Мұратқызы А., Байтана Ә. Е.	Театр педагогикасы тарихының оқушылардың бос уақытын ұйымдастыруда қолданылуы	8046
1902.	Мұратова Д. Т.	Арт-терапия әдістерімен жасөспірімдердің өзіндік қарым-	8051

		қатынасын оңтайландыру	
1903.	Нуриева Д. Р.	Цифровая трансформация педагогики: роль информационных технологий в повышении квалификации преподавателей	8055
1904.	Сабыржан А. Б.	Эмиль реджио педагогикасы негізінде балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастырудың мүмкіндіктері (ересек топ)	8059
1905.	Сарқыт Е. М.	Ж.Аймауытовтың қазақ тілін оқыту әдістемесі: жаңартылған білім беру мазмұны және әлемдік әдістемелік ұстанымдармен сабақтастық	8062
1906.	Соколова К. И.	Исследование трудностей обучения студентов с СДВГ	8065
1907.	Спандияр П. Ж.	Инновациялық мектептер жағдайында жеткіншектердің мамандық таңдау мотивациясын қалыптастыру	8069
1908.	Сұлтанова А. Н.	Жобалық оқыту әдісі оқушылардың мотивациясын арттыру құралы ретінде	8072
1909.	Тайгарина А. Э.	Психикалық дамуы тежелуі бар бастауыш сынып оқушыларының инклюзивті ортаға бейімделу ерекшеліктері	8076
1910.	Тұрлыбаева Ж. С.	Шетелдік оқушыларды қазақстанның білім беру жағдайына бейімдеудің ерекшеліктері	8079
1911.	Туранова А. А.	Бейімдік дене шынықтыру арқылы аутизм синдромы бар балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу	8082
1912.	Хайруллина Д. Е.	Мектептегі кәсіби бағдар беру жұмысы негізінде жасөспірімдердің саналы кәсіп таңдауын жетілдіру	8085
1913.	Чикова И. В.	О некоторых аспектах развития субъектности студента вуза: реалии и перспективы	8094
1914.	Шарапатова Р. Ж.	Бесінші сынып оқушыларын негізгі мектепке бейімдеу	8097

**ПОДСЕКЦИЯ 13.3 АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА**

1915.	Аблаева Н. М., Волчихин А.А.	Проблемы физического развития в современном мире у подростков.	8101
1916.	Актаева А.Г., Мысан В.В.	Использование современных технологий (виртуальная реальность (vr) и цифровые тренажеры) в обучении и подготовке спортсменов и учащихся в возрасте 16-21 года.	8104
1917.	Алдабергенова Ж.Б.	Күш төзімділікті дамыту маңызы.	8106
1918.	Амантаева А.Б.	Биологические ритмы стрелков: влияние режима дня на точность.	8107
1919.	Асылханова Л.Д.	Құзыреттілік тәсілін қолдану арқылы 8 сынып оқушыларының ағылшын тіліндегі биология бойынша білім сапасын арттыру.	8112
1920.	Әшірбай Б.Қ.	Қазақстан республикасындағы есірткілікті үгіттеу: журналистикалық зерттеу.	8115
1921.	Әшірбай Б.Қ.	Қазақстандағы есірткіге тәуелділіктің қазіргі бейнесі және жастардың пікірі.	8118
1922.	Бусурман Д. Қ.	Оптимизация тренировочного процесса в беге на средние и длинные дистанции для школьников.	8124
1923.	Бейсекеева А.	Особенности подготовки дзюдоистов к соревнованиям различного уровня.....	8127
1924.	Бактыбай Н.К.	Жас боксшылардың дене қасиеттерін жетілдіру әдістері.	8128
1925.	Бақытжан Н.	Қазақтың ұлттық ойындары арқылы ойлау қабілеттері дамыту.	8133
1926.	Бойцова З.	Влияние психологической подготовки на результаты спортсменов в стендовой стрельбе.	8136
1927.	Болатов Б.Б.	Бокспен айналысатын 10-12жастағы балалардың физикалық қасиеттерін дамыту әдістемесі.	8138
1928.	Гончарук А.А.	Современные тенденции предмета физическая культура в общеобразовательной школе.	8140
1929.	Гуралевич Н.	Роль капитана в организации командной игры в волейболе.	8142
1930.	Даулет Д. Қ.	Психологическая подготовка дзюдоистов на соревнованиях.	8144
1931.	Дәуренбек А.	Дене шынықтырудың адамның ақыл-ой қызметіне әсері.	8146

1932.	Достов И. Б.	Бес асық қазақ халқының ойыны және оның қазіргі қоғамдағы маңызы туралы.	8150
1933.	Дауменов А.Б., Хамзин С.О.	История развития бокса как спортивной дисциплины.	8153
1934.	Елшибек Б.Ч., Ем Н.С.	Влияние занятий физической культурой на развитие когнитивных функций у детей младшего школьного возраста (7-10 лет).	8155
1935.	Ержанқызы А.	Волейбол арқылы 11-12 жас аралығындағы жасөспірімдердің физикалық қасиеттері мен дене дамуын арттыру.	8158
1936.	Есіркеп Қ. Ж.	Бастауыш сыныпта ойыны арқылы балалардың логикалық ойлауын дамыту.	8160
1937.	Еспембетова Г.	Дене шынықтыру құралдарын қолданудың педагогикалық технологиялары көмегімен жас еркін күрескерлердің дене қасиеттерін дамыту.	8164
1938.	Жемпеисова Ә.	Дене тәрбиесі барысында үйрету және дамыту негіздері.	8165
1939.	Жолдубаев А.А., Кожегалденов А.Г.	Роль бокса в физическом развитии подростков: влияние на здоровье, мотивацию и социальную адаптацию.	8169
1940.	Жулсаитова Г.Е.	Жаһандану жағдайында қазақтың ұлттық сәндік қолданбалы өнерінің рөлі.	8171
1941.	Закутняя С. Н.	Этические аспекты организации и проведения сурдлимпийских игр: взгляд тренеров и спортсменов.	8174
1942.	Иванова Д.	Влияние волейбола на физическое и психологическое развитие подростков.	8180
1943.	Изтаев Н.А.	Кибер алаяқтыққа қарсы тұрудағы құқықтық зерттеу: заманауи тенденциялар және әлемдік тәжірибелер.	8183
1944.	Иргетаева Т.М.	Жасөспірімдер волейболы: болашақ чемпиондарды тәрбиелеуді жетілдіру.	8187
1945.	Ильясов Ә. Е.	Жоо - дағы дене шынықтырудағы денсаулық сақтау технологиясы.	8190
1946.	Косенкова М.И.	Изменения в организме юношей и девушек в возрасте 18-23 года под влиянием силовых тренировок с отягощением.	8192
1947.	Какен А.Д.	14-15 жас аралығындағы баскетболшылардың жылдамдық-	8195

		күш қабілеттерін дамыту әдістемесі.	
1948.	Какимжан Н.	Дене тәрбиесінің жаңа технология арқылы баланы оқыта отырып, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.	8197
1949.	Күнтуған Ж.М.	Қазақстандағы ауа ластануы мен басқа да экологиялық аспектілеріне қатысты жаңа мемлекеттік құжаттарын талдау.	8201
1950.	Құрманова Ж. Қ.	Гендерные особенности судейства в волейболе: сравнительный анализ эффективности мужчин и женщин в роли арбитров.	8204
1951.	Касымова М.А.	Влияние карате на показатели выносливости у спортсменов 15–17 лет.	8208
1952.	Косенкова М.И.	Изменения в организме юношей и девушек в возрасте 18-23 года под влиянием силовых тренировок с отягощением.	8211
1953.	Лазарь Д. Д., Сериков Т.Р.	Формирование командной работы, через спортивные игры.	8214
1954.	Мамырхан Н.	Баскетбол секциясында шұғылданатын 12-13 жас жасөспірімдердің дене дайындығы мен функционалдық жағдайын дамыту әдістемесі.	8216
1955.	Мухтарова А.	Дене шынықтыру физиологиялық және биохимиялық негіздері.	8218
1956.	Mukhanova К.В.	The impact of sports on society.	8222
1957.	Нүсіпақын А.	Болашақ дене шынықтыру мұғалімінің әдістемелік белсенділігін арттыру жолдары.	8224
1958.	Нугманова Г. М.	Ұлттық ойындардың оқушыларға үйрете отырып, бала бойындағы негізгі қасиеттерінің дамыту ерекшелігі.	8227
1959.	Оразғалиев А., Маратов Ч.	Футбол и образование: совмещение спорта и учёбы.	8232
1960.	Нурмагамбетова К. К.	Спортивная акробатика и олимпийское движение: барьеры и перспективы включения.	8234
1961.	Петренко Д.	Особенности тренировочного процесса спортсменов по академической гребле.	8236
1962.	Подсухина Е.Е.	Особенности психологической подготовки связующего игрока в профессиональном волейболе.	8238
1963.	Рахимова Ж.	Реабилитация травм в волейболе.	8243
1964.	Ракишев Ж.С.	Көшбасшылық – жастардың жеке тұлғалық дамуының негізі.	8245

1965.	Рахимова Ж.	Профилактика и реабилитация в волейболе.	8247
1966.	Серікбай А.	Дене шынықтыру жаттығуларының оқушылардың ағзасына тигізетін әсері.	8250
1967.	Серікова З.Қ.	Джиу-джитсуда (файтинг) техникалық-тактикалық іс-қимылдардың оқу процесін құру ерекшеліктері.	8254
1968.	Серикбаев Б.Т.	Дене шынықтыру мен спортты дамытудың өзекті мәселелері, үрдістері мен перспективалары.	8257
1969.	Сирлибаев М.К.	Білім берудегі гендерлік көзқарас мәселелері бойынша дене шынықтыру мұғалімдерінің құзыреттілігін дамыту.	8259
1970.	Сұлтанов Б.Е.	Влияние сотрудничества с тренером на карьеру и достижение спортсмена.	8264
1971.	Сұңғатолла М.	Профилактика травм у юных баскетболистов: анализ наиболее частных повреждений и методы их предотвращения.	8266
1972.	Темірғали Т.А., Басшибаев А.А.	Травмы в греко-римской борьбе: причины и профилактика.	8269
1973.	Тасқын А.	Студент жастардың дене тәрбиесімен үнемі айналысулары салауатты өмір салтын қалыптастыру негізі.	8271
1974.	Темиргалиева С.Е.	Современные вызовы и перспективы развития системы образования и воспитания в республике казахстан.	8275
1975.	Тлемисова К.К.	Психология победителя: что отличает чемпионов в волейболе.	8278
1976.	Toleukhanova A.A.	Factors contributing to the termination of athletic careers among sports major students.	8282
1977.	Төрегелді А.	Дайындықтың бастапқы кезеңінде 9-10 жас каратэшілерге спорттық қозғалыстарды үйретудің техникасы мен әдістемесі.	8284
1978.	Тюлюбаев Д.	Психологическая подготовка спортсменов в тхэквондо: методы повышения устойчивости к стрессу на соревнованиях.	8286
1979.	Тюлюбаев Д., Кагенов А.	Физическое развитие детей 4–5 классов с использованием цифровых технологий в подвижных играх.	8288
1980.	Тюлюбаев Д.Б., Кагенов А.Р.	Психологическая подготовка спортсменов в тхэквондо: методы	8289

		повышения устойчивости к стрессу на соревнованиях.	
1981.	Тлеуберген А.Ж., Айтореева М.А.	Дене шынықтыру мен спорттың тұлға дамуына ықпалы.	8292
1982.	Умирова Д. Р.	Развитие двигательных навыков у детей младшего дошкольного возраста с помощью физкультурных праздников.	8294
1983.	Ушенина Е.С.	Оздоровительные физические упражнения при внутренних факторах риска у учащихся 9 классов.	8296
1984.	Ушенина Е.С.	Методы оценки психологического состояния спортсменов по пауэрлифтингу и их эффективность.	8302
1985.	Фарит Ж.	Әйелдердің еркін күресіндегі психологиялық қолдау мен қамтамасыз ету ерекшеліктері туралы.	8306
1986.	Хватюк Д.	Травмы в пауэрлифтинге: причина и профилактика№	8308
1987.	Шилибаев Н.А.	Орта мектеп жасындағы оқушылардың техникалық дайындағының әдістемелік ерекшеліктері.	8311
1988.	Шилибаев Н.А.	Спорттық ұйымдардағы қаржылық менеджмент.	8313

4. Смирнова Е. О. Психология дошкольника: развитие речи и общения. – СПб.: Питер, 2014. – 288 с.
5. Оспанова Б. С. Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың байланыстырып сөйлеуін дамыту әдістері // Қазақстан педагогикалық журналы. – 2020. – №2. – Б. 34-41.
6. Абишева А. Т. Визуалды коммуникация құралдары арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамыту // Педагогика және психология журналы. – 2018. – №4. – Б. 67-75.
7. Брунер Дж. Развитие речи у детей: исследование процесса овладения языком / Пер. с англ. – Оксфорд: Oxford University Press, 1983. – 301 с.
8. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1991. – 248 с.
9. Edwards C., Gandini L., Forman G. The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation. – Praeger Publishers, 2012. – 416 p.

ӘОЖ 372.881.1

Ж.АЙМАУЫТОВТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСТАНЫМДАРМЕН САБАҚТАСТЫҚ

Сарқыт Еламан Мұратбекұлы

sarqytov@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Филология факультеті, 6В01717 «Қазақ тілі мен әдебиеті» тобының 4-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Қапантайқызы Ш.

Жүсіпбек Аймауытов – қазақ тілін оқыту әдістемесін қалаушылардың бірі. Еңбек жолында 1922 жылдан 1924 жылға дейін Қарқаралыда мұғалім ретінде, ал 1926-1929 жыл аралығында Шымкенттегі педагогикалық техникумның директоры қызметін атқарған. Әдіскер осы кезеңдегі жұмыс тәжірибелерін кейін бірнеше ғылыми мақалалары мен оқу құралдарына арқау етті.

Ғалым Ф.Оразбаеваның пікірінше, Ж.Аймауытовтың қазақ тілін оқыту мәселелеріне қатысты еңбектерін шартты түрде келесі топтарға жіктеуге болады:

1. Қазақ тілін сапалы әрі тиімді оқытуға байланысты жазылған еңбектер: «Тәрбиеге жетекші», Орынбор, Қазмембас, 1924; «Ана тілін қалай оқыту керек?» («Жаңа мектеп», 1925 №2); «Тіл туралы» («Еңбекші қазақ», 1928, 23 ноябрь).

2. Қазақ тілін әліптен бастап үйрету мен дыбыстарды үйрету әдісіне арналған еңбектер: «Қазақша хат таныту әдісі» («Жаңа мектеп», 1927, №2), «Жаңа әліпті тез үйрету жолы» («Жаңа мектеп», 1929, №4).

3. Қазақ тілін жүйелі түрде оқытуға бағытталған еңбектер: «Комплекспен оқыту жолдары», Қызылорда, Қаз. Баспасы, 1929; мақаласы: «Комплекс жүйемен сабақ беру тәжірибеміз» («Жаңа мектеп», 1928, №1) және т.б. [1, 167 б.].

Ағартушының білім алушыларға ана тілін меңгерту, сауатты жазу мен емле ережелерін үйретуге бағытталған бірқатар ғылыми еңбегі білім беру кеңістігінде күні бүгін де өзектілігін жойған жоқ. Оған ғылыми жұмыстарында ұсынылған кеңестер мен ой-пікірлердің қазіргі қолданыстағы жаңартылған білім беру мазмұнымен тікелей үндес келуі де дәлел.

Мәселен, 1925 жылы жарық көрген «Ана тілін қалай оқыту керек?» мақаласына зер салайық. Мақалада автор күнделікті сабақта қолдануға ыңғайлы әмбебап әдістер жүйесіне ерекше назар аударған. Автордың жазуынша, қандай да бір нәрсені үйренуде оқушының зейін шоғырландыру қабілеті ғана емес, сонымен қатар сол мәліметті жан-жақты игеру, әртарапты ақпарат қабылдау мүшелерін қозғау маңызды. Бұл әрекетті «саңылау мүшелер арқылы қабылдау» деп танып, оған көз, құлақ, тіл, мұрын және қолды (денені) жатқызады. Мәселен, балаға айтып түсіндіру (құлақпен тыңдай алу үшін), жазып беру (көзбен көру үшін), тақырып аясында тікелей диалог құру (тілін қозғау үшін) және өзіне жазғыза

(қолымен, денесімен сезіну үшін) меңгерту қажеттігін ескертіп, оны әр сабақтың құраушы бөлігі деп атаған [2, 20 б.]. Расында, қандай да бір ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны іс жүзінде сынап, жеке тәжірибеден өткізу арқылы алынған нәтиже баланың жадында берік әрі ұзақ мерзімде сақталатындығын сала мамандары растап жүр. Ал бүгінгі білім беру үдерісі аталмыш 4 дағдының әрекеттестігі негізінде іске асатыны белгілі. Олар: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым. «Тыңдалым» – мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, астарлы мағынасын анықтауды мақсат етсе; «оқылым» – мәтіннің мақсаты, аудиториясын талдау мен оқылым стратегияларын қолдануды; ал «айтылым» – диалог пен монолог құрастыру, ойын еркін жеткізу, пікірталасқа қатысуды; «жазылым» эссе, шығармашылық хат жазу, ақпаратты кесте мен схема сызып, мәтін құрастыру дағдысын қалыптастыруға бағытталған.

Еңбекте ғалым қазақ тілі грамматикасын оқыту мәселесіне де мән берген. Тілші оқушыны жазуға баулу ең күрделі жұмыс екендігін айта келе, алдымен дауысты дыбыстарды, кейін дауыссыздарды меңгертіп, соңында екі дыбысты әрекеттестіре бір, екі буынды сөз жасауды ұсынады. Әсіресе сол шағын буынды сөз оқушыға таныс ұғымдардан болуын ескертіп, алғашында *ат, ата, ет және т.б.* мысалдар келтіреді және сабақ барысында таным әрекеті қызықты болуын кеңес береді [2, 248 б.]. Ж.Аймауытов сөз еткен әдістің әуелі оңайдан қиынға кезеңімен ауысуы, сабақ барысында таныс жағдаяттар мен мысал маңыздылығын қазіргі бірқатар әдіскерлердің тарапынан да талданып келеді. «Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту әдістемесі» оқу құралының авторы, ғалым Г.Ж.Тұрдалиевтің пайымдауынша, сауат ашу, әуелі жеңіл дыбыс пен буындардан басталу керек. Алғашында ол дыбыстардан буын, буыннан шағын сөз құрап, әрқайсысын жеке-жеке дыбыстап, оны анық есту қажет. Оған қоса, талданар ұғымды бекітуде сәйкес мысал болатын суреттер көрсетілгені абзал [3, 152 б.]. Бұл орайда назар аудартатыны – екі кезеңде жазылған еңбектегі әдістемелік мәліметтердің өзара сәйкестігі Жүсіпбек Аймауытов ұсынған тұжырымның өміршеңдігін айғақтайды.

Әдіскер салмақтаған мәселелердің тағы бірі – білім алушының өз ойын ауызша, жазбаша қалыпта жеткізудегі сауаттылық. Осы орайда, оқушының сөйлеу дағдысын орнықтыруда сұрақ-жауап тәсілін пайдалану ұсынылған. Ағартушының пікірінше, оқытушының қойған сұрағына жүйелі жауап болмаса, бірінші сыныптастары толықтырып, кейін ғана мұғалімнің өзі түсіндіріп, жауап беруі тиіс [2, 214 б.]. Бұл тұжырым бүгінде оқыту үдерісінде кеңінен қолданылатын «диалог мәнді оқыту» әдісімен өзара сабақтасады. Соңғы аталған құралдың негізін қалаушы британдық ғалымдар – Нил Мерсер мен Робин Александр өз еңбектерінде диалогтың оқыту мен оқу үдерісіндегі маңыздылығын зерттей отыра, келесі тұжырымдарға келген. Ғалым Нил Мерсер мен Карен Литлтонның 2007 жылы жазылған «*Dialogue and the Development of Children's Thinking: a sociocultural approach*» («Диалог және білім: сыныптағы сөйлесулердің маңызы») еңбегінде сыныпта жүргізілген шағын эксперимент нәтижесі сарапталып, мұғалім мен білім алушы, білім алушы мен білім алушы арасындағы мағыналы диалогтар қатысушылардың жаңа идеяны меңгеруде оң нәтиже көрсетіп, өз ойларын қорғау арқылы қателіктермен өнімді жұмыс жасауға мүмкіндік береді және осы арқылы ойлау әрекетін белсендіретінін анықтаса [4, 28 б.], зерттеуші Робин Александрдың «*Towards Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk*» («Диалог арқылы оқытуға байланысты: сыныптағы пікір алмасуды қайта қарау») атты 2008 жылғы зерттеу жұмысында диалог арқылы оқыту оқушылардың сыни ойлауын, мәліметтерді игеріп, түсінуін және коммуникативті дағдыларын дамыту көрсеткішіне назар салған [5, 16 б.]. Ілгерідегі ғалымдардың тұжырымдамаларын таразылай келе, Ж.Аймауытов талдаған бұл әдістің қазіргі білім беру мазмұнының орны – білім алушылардың ой-пікірін ортаға салу арқылы логикалық тәртіпке негізделетін сөйлеу икемін қалыптастыратындығында.

Әдіскер екшеген келесі мәселе – оқушылардағы жазу дағдысын орнықтыру. Ж.Аймауытов әуелі ойды қағаз бетіне түсіре отырып, шығарма арқылы шыңдаудың өнімділігіне тоқтайды, яғни автордың пікірінше, алдымен жоспарсыз, еркін қалыпта, кейін жоспар арқылы жазып үйреткен жөн, сонымен қатар шығарманың тақырыбы да барынша нақты болып, оқушыны ойландыратын, сезімі мен қиялын қозғайтын болғаны абзал.

Осылайша, сабақ барысына кірістірілетін әдісті таңдауда, бірінші кезекте, баланың ішкі психикасы мен қабілеттерін ескере, белгілі бір тапсырма шеңберінде ақпаратты жекелей игеріп, оның негізінде өз алдына әрекет ету, шығармашылық қырын дамытудағы маңызын айшықтайды. Бұл тұста, білім беру көрсеткіші жоғары елдердің «индивидуалды оқыту» принципімен бірегейлігі танылады, аталмыш оқыту түріннің тиімділігі жайлы американдық психолог, әдіскер – Бенджамин Блумның «Human Characteristics and School Learning» («Адамның мінез-құлқы мен мектептегі білім алуы») еңбегінде сараланады. Ғалым оқушылардың оқу жетістіктерінің 90%-ын келесі үш факторға: білім алушының когнитивтік, эмоционалды қабілеттерінің ескерілуі мен білім берудің жүйелі ұйымдастырылуына байланысты екенін айғақтап, соңғы үшіншісін алғашқы екеуіне бейімдеу қажет деген қорытындыға келеді [6, 108-115 б.].

Жүсіпбек Аймауытов «Комплексті оқу жолдары» еңбегінде «комплекс» ұғымына «Өмірдегі құбылыстарды, нәрселерді, бір тақырыптың, бір пікірдің төңірегіне жинап, қосып, түйдектеп, біріктіріп оқыту» деген анықтама береді. Демек, бұл тәсіл оқушылардың алған білімін күнделікті өмір тәжірибесімен ұштастыруда аса маңызды [7, 10 б.]. Осы орайда, ағартушының бұл ойы мен шетелдік әдіскерлердің де пікірі сабақтасатынын аңғаруға болады. Мәселен, америкалық зерттеуші, педагог Джон Дьюидің 1938 жылы жарық көрген «Experience and Education» («Тәжірибе және Білім») еңбегін назарға алып қарайық. Бұл кітапта автор дәстүрлі және прогрессивті білім беру жүйелерін салыстыра отырып, тәжірибеге негізделген оқыту жүйесінің маңыздылығына зер салған. Тақырыпты зерделей келе, Д.Дьюи қорытынды бөлімінде білім алушылардың теориялық білімді нақты өмірлік контексте қолдануға қабілетті болуы үшін, оқу материалдарын олардың күнделікті тәжірибесімен сабақтастыра ұсыну аса маңызды деген байламға келеді [8, 88 б.]. Оған қоса, қазіргі жаңартылған білім беру мазмұнында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру үшін, оқу тақырыптары өмірдегі құбылыстармен байланыстырыла құрылатыны белгілі.

Қорытындылай келе, Жүсіпбек Аймауытовтың қазақ тілін оқытуда ұсынған бірқатар әдістемелік кеңестері араға ғасыр сала, білім беру кеңістігінде өзінің ұтымдылығын жоғалтпағанын байқаймыз. Автордың еңбектері заманауи қолданыстағы жаңартылған білім беру бағдарламасын қуаттап, әлемдік әдістемелік ұстанымдармен терең үндеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Оразбаева, Ф. Ш. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің тарихы. [Электронды ресурс] -URL: <http://88.204.166.9/en/publications/view/1636>
2. Аймауытов Ж. 6 томдық шығармалар жинағы. №6 том. – Алматы: Ел-шежіре, 2013ж. – 384 б.
3. Тұрдалиева Г.Ж. «Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту әдістемесі». – Астана: Фолиант, 2007 ж. – 292 б.
4. Mercer, N. & Littleton, K. (2007) Dialogue and the Development of Children's Thinking: a sociocultural approach. London: Routledge.
5. Alexander, R. J. (2008). Towards Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk (4th ed.). Dialogos.
6. Bloom, B. S. (1976). Human Characteristics and School Learning. New York: McGraw-Hill
7. Жүсіпбек Аймауытұлының 135 жылдығына орай «Алаш ардақтысы Жүсіпбек Аймауытұлының рухани мұрасы: ұлттық идея, мәдениет және көркемдік құндылықтар» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. – Шымкент, 2023 жыл. – 158 б.
8. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.